

що прийшов у країну, і не допускати його вивезення за кордон, інакше жодні інвестиції не врятують економіку від кризи, та на них і не доведеться розраховувати, оскільки вони в країну не підуть.

У сучасних умовах режим спеціального інвестування використовується при створенні спеціальних економічних зон. Аналіз впровадження спеціальних економічних зон у господарський комплекс держав засвідчує, що вони використовуються для виведення його й економіки регіонів на новий, вищий рівень розвитку за умови стабільного політичного й економічного курсу. Використовувані моделі спеціальних економічних зон мають певні відмінності від існуючих у державі економічних відносин. Основна відмінність полягає в пільговому режимі оподаткування, що є одним із головних факторів прискореного нагромадження капіталу на територіях вільних економічних зон і його вигідного вкладення в їх розвиток.

Факт створення вільних економічних зон у державі свідчить про осмислення нераціонального функціонування панівної економічної моделі, що, з одного боку, прагне до досягнення цілей, поставлених перед нею (давати доходи бюджету), з іншого боку, все більшою мірою руйнує свою конструкцію через недосконалість взаємодії її елементів.

На сьогодні підвищена активність зі створення вільних економічних зон спостерігається в країнах СНД, що донедавна розвивали свої економіки за традиційними напрямками і все більшою мірою заводили їх у глухий кут. Пошук шляхів раціонального розвитку економік змушує нас вивчати прогресивні економічні моделі, що функціонують у світі, і переносити їх досвід на моделі національних економік.

Очевидна ефективність застосування моделей спеціальних економічних зон для залучення інвестицій у розвиток депресивних територій вимагає визначеної обробки й

осмислення інформації, накопиченої дослідниками, для її систематизації, розробки методичних підходів з управління моделями в різних ситуаціях, вироблення нових економічних рішень, спрямованих на розвиток економічного потенціалу галузей і регіонів.

У більшості випадків економічна література підносить інформацію про спеціальні економічні зони як статистичну, висвітлюючи досягнуті ними успіхи. Але починають з'являтися праці, де автори намагаються узагальнювати, систематизувати й аналізувати накопичені дані. Однак у них недостатньо проглядаються системні підходи в оцінюванні спеціальних економічних зон як економічних моделей якісно нового рівня. Навіть у визначеннях, що характеризують вільні економічні зони, немає тотожності в трактуванні їх економічної суті, тому на практиці підходи до створення вільних економічних зон, особливо в країнах СНД, різні.

Література

1. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.1991 р. № 960-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29.
2. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. № 1561-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47.
3. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28.12.1994 р. № 335/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tiger-asset.com>.
4. Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19.03.1996 р. № 94/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19.
5. Закон України "Про спеціальні економічні зони і спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області" від 19.01.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 22.

УДК 332.025.12

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КУРОРТНО-ОЗДОРОВЧИХ ТЕРИТОРІЙ

Медяник Г.М.

аспірант Класичного приватного університету

Annotation

The author examines in the article the factors of the ecologically balanced development state regulation of resort-health territories, public recreation policy features, expedience of the state monitoring introduction of natural medical resources and natural territories of resorts.

Анотація

У статті автором досліджено чинники державного регулювання екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій, особливості державної рекреаційної політики у сфері рекреаційного природокористування, доцільність запровадження державного моніторингу природних лікува-

льних ресурсів та природних територій курортів.

Ключові слова

Державне регулювання, курортно-оздоровча територія, рекреаційна сфера, державна політика, людський організм.

I. Вступ

Формування умов екологічно безпечної життєдіяльності людини при одночасному гарантуванні високих стандартів рівня якості життя зумовлює підвищений інтерес до розвитку рекреаційної сфери. У системі стійкого розвитку суспільства роль курортно-оздоровчих територій особлива – вони здійснюють регенеративні та оздоровчі функції відносно людського організму. У цьому контексті забезпечення їх екологічно збалансованого розвитку набуває винятково важливого значення.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити особливості державного регулювання розвитку курортно-оздоровчих територій.

III. Результати

Дослідженню проблем курортно-рекреаційної сфери та територіальних рекреаційних комплексів і систем присвячені праці відомих українських і зарубіжних учених: М.М. Амірханова, О.І. Амоші, М.В. Багрова, О.О. Бейдика, Ю.О. Веденіна, В.І. Гетьмана, Л.С. Гринів, П.В. Гудзя, М.І. Долішнього, В.К. Євдокименка, О.В. Живицького, В.С. Кравціва,

В.К. Мамутова, М.С. Мироненка, Н.Ю. Недашківської, В.С. Преображенського, М.Ф. Реймерса, В.П. Руденка, І.Т. Твердохлебова, С.В. Трохимчука, О.І. Шаблія та ін.

Процес державного регулювання екологічно-збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій ґрунтується на необхідності одержання та аналізу інформації про стан, можливості та перспективи їх розвитку. Функціональним ядром курортно-оздоровчої території є курортно-оздоровча екосоціосистема, якій властива територіально-функціональна цілісність. Саме така властивість вимагає просторово-економічного аналізу курортно-оздоровчої території та на цій основі визначення чинників, що регулюють процеси її функціонування, розвитку та трансформації.

Просторовий аналіз досліджуваної курортно-оздоровчої території визначається, перш за все, просторовою локалізацією природних лікувальних і рекреаційних ресурсів – одного з основоположних чинників організації (формування) курортно-оздоровчих екосоціосистем, а також просторовим характером організації різних видів рекреаційної діяльності в межах досліджуваної території.

У цілому чинники регулювання екологічно-збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні (див. рис.) [1, с. 79–83].

Рис. Чинники державного регулювання екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій

До зовнішніх чинників ми зарахували:

- державні та світові стандарти екологічної політики;
- тенденції на ринках курортно-оздоровчих послуг;

- пріоритети державної політики соціально-економічного розвитку та розвитку курортно-рекреаційної сфери;
- інноваційну, інвестиційну, фінансово-кредитну, податкову, митну, валютну політики держави.

Держава та регіони

До внутрішніх чинників (саморозвитку) належать:

- природно-ресурсний потенціал курортно-оздоровчої території;
- рівень екологічної збалансованості рекреаційного природокористування;
- галузева структура господарства курортно-оздоровчої території;
- потенціал розвитку територіальної громади;
- традиції, культурологічне середовище;
- засади самоврядування;
- стратегія розвитку локальних курортно-оздоровчих територій.

Державні та світові стандарти екологічної політики формуються під впливом і на базі принципів, покладених в основу Концепції сталого розвитку світу, з урахуванням особливостей здійснення екологічної політики окремими державами та їх спільнотами як щодо питань поліпшення загального стану довкілля, так і з метою вирішення гострих екологічних проблем локального (міждержавного) характеру. Прийняті світовою громадськістю стандарти і нормативи щодо екологічних параметрів довкілля потребують відповідної імплементації на місцевих (регіональних) рівнях. Для рекреаційних територій, до яких належать і курортно-оздоровчі території, така вимога є не тільки бажаною, а й необхідною.

Істотний вплив на дотримання екологічної збалансованості розвитку курортно-оздоровчої території справляють тенденції на ринках (внутрішніх і світових) курортно-оздоровчих послуг. Для курортно-оздоровчих територій, які мають унікальні природні рекреаційні ресурси та їх обмежені запаси, при формуванні позитивної кон'юнктури на ринках на цей вид послуг можливе зростання тиску на курортно-оздоровчі екосоціосистеми, що, у свою чергу, буде призводити до порушення їх екологічно збалансованого розвитку. З метою запобігання розвиткові подій за такими сценаріями слід періодично відстежувати не тільки тенденції попиту на певний тип курортно-оздоровчих послуг у цілому, а й потенційну зацікавленість на дані послуги щодо конкретних курортів і курортних місцевостей. Насамперед це стосується тих із них, які вже здобули славу відомих і популярних курортів, а також тих, місткість яких перевищила або ж наближається до гранично допустимої екологічної пропозиції.

Вагомим чинником розвитку курортно-оздоровчих територій виступають пріоритети державної політики соціально-економічного розвитку та розвитку курортно-рекреаційної сфери, які реалізуються на практиці певним способом. На різних етапах розвитку державі було властиве різне ставлення до важливості курортів і курортного

оздоровлення, а також рекреації на базі та з використанням природних лікувальних ресурсів і природних чинників.

Людство здавна оздоровлювалося за допомогою природних чинників, і практично у кожній місцевості, що мала комплексні рекреаційні ресурси та їх унікальні види, тією чи іншою мірою розвинута рекреаційна сфера. Але залежно від того, яке місце відводилося рекреаційній сфері у пріоритетах державного розвитку, курортно-оздоровчі території розвивалися з різною інтенсивністю і, як це не прикро, здебільшого без розроблених довготермінових прогнозів комплексного розвитку і затверджених генеральних планів і схем забудови. У багатьох випадках це призвело до нераціональної забудови курортно-оздоровчих територій, напруженої екологічної ситуації на курортах, нераціонального використання природних лікувальних і рекреаційних ресурсів, природних територій курортів.

На сьогодні в Україні за формальними ознаками до курортів можна зарахувати лише 27 територій, які мають затверджені межі округу і зон санітарної охорони та відповідні положення. Водночас з юридичної точки зору жоден з курортів не відповідає вимогам Закону України "Про курорти" [2].

Слід взяти до уваги той факт, що, виступаючи значним сегментом сфери послуг, галузі рекреаційної сфери належать також до галузей інтенсивного природокористування, тому державна політика у сфері природокористування, зокрема рекреаційного, досить активним способом регулює розвиток рекреаційної сфери, насамперед, з огляду на дотримання вимог екологічно збалансованого використання родовищ природних лікувальних ресурсів та екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій.

Неабияке значення у здійсненні державної політики у сфері рекреаційного природокористування має запровадження державного моніторингу природних лікувальних ресурсів та природних територій курортів шляхом створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів і Державного кадастру природних територій курортів. Їх відсутність є фактично відсутністю правової бази для розробки методик економічного оцінювання природних лікувальних ресурсів та економічного обґрунтування проектів розвитку курортно-оздоровчих територій. Це, у свою чергу, не сприяє формуванню умов для екологічно невиснажливого природокористування і комплексного екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій.

Здійснення державної політики щодо екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій вимагає, перш за

все, повноцінного та оновленого нормативно-правового забезпечення відповідно до сучасних світових вимог розвитку курортів і курортних місцевостей, а також забезпечення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих екосоціосистем. Цей пакет документів разом з оновленим Законом України “Про курорти” мають забезпечити узгодженість соціального, економічного, містобудівного та екологічного аспектів розвитку курортно-оздоровчих територій.

Концентроване вираження державної політики щодо курортно-оздоровчих територій міститься в програмних документах стратегічного характеру – концепціях і програмах розвитку соціальної сфери, санаторно-курортної галузі, туризму, окремих регіонів і курортів.

Практична реалізація державної політики екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій відбувається через здійснення інноваційної, інвестиційної, фінансово-кредитної, податкової, валютної, митної політик держави як у цілому, так і щодо рекреаційної сфери.

Нові методологічні підходи щодо визначення закономірностей, параметрів і критеріїв екологічної збалансованості розвитку екосоціосистем на основі забезпечення стійкої рівноваги обмінних процесів енергією, речовиною та інформацією локальної території потребують нових наукових напрацювань у площині практичного забезпечення механізмів регулювання такої збалансованості. Це, перш за все, стосується розробки принципово нових методик обрахунку вартості природного капіталу, економічного оцінювання потенціалу природних рекреаційних ресурсів, курортно-оздоровчих і рекреаційних територій.

Нагальною стала проблема реалізації новітніх підходів до територіально-просторового планування на основі потреб забезпечення екологічно-збалансованого розвитку локальних територіально-функціональних утворень, у цьому випадку – курортно-оздоровчих територій. Розробка Генерального плану розвитку, схем районного планування, функціонального зонування території тощо має здійснюватися з урахуванням норм антропогенного навантаження, екологічно допустимої місткості території, розрахованих на новій методологічній основі.

Потужним регуляторним чинником розвитку курортно-оздоровчої території є інвестиційна та фінансово-кредитна політики. Умови, на яких здійснюються залучення інвестицій та надання кредитів на розвиток курортно-рекреаційної сфери, супутніх для курортно-рекреаційної індустрії виробництв, а також тих, що її активним способом доповнюють і обслуговують, стимулюють (уповільнюють) розвиток курортного оздоровлен-

ня шляхом модернізації та будівництва нових об'єктів санаторно-курортного обслуговування, розвитку курортно-оздоровчої території й територіальної громади.

Гнучка податкова політика здатна впливати на перебіг процесів розвитку курортно-оздоровчих територій шляхом введення пільг для екологобезпечних, ресурсозберігаючих виробництв, прогресивних технологій, які забезпечують за умови невиснажливого природокористування високі рівні соціально-економічного розвитку території і громади.

З метою широкого залучення іноземних інвестицій, впровадження кращих світових наукових розробок у санаторно-курортну галузь доцільно разом з інноваційними та інвестиційними, активно використовувати також валютні та митні піднесення.

Найпотужнішими чинниками екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території є стан і способи освоєння наявного на її території природно-ресурсного потенціалу, рівень екологічної збалансованості рекреаційного природокористування. Природні лікувальні ресурси, їх види, запаси, технологічні схеми видобутку та його інтенсивність, способи відновлення та захисту у своїй комплексній цілісності впливають на характер та інтенсивність обмінних процесів у біогеоценозах, визначають рівень експлуатації та виснаження природного капіталу, напрям перебігу відновних процесів у довкіллі (відновлення чи деградація). Міра та характер включення природного ресурсного потенціалу до господарського обороту, інтенсивність вилучення природних ресурсів з природних екосистем формують відносно усталені функціональні зв'язки двох глобальних систем – “Природа” і “Суспільство” – та визначають, насамперед, міру екологічної збалансованості розвитку екосоціосистем.

Механізми регулювання у сфері природокористування – це піднесення прямої дії у формуванні екологостабілізаційних процесів. Проте не слід звужувати процеси природокористування тільки до включення ресурсів природи в господарський оборот. Природокористування – набагато ширше поняття, що вміщує в собі також і умови перебігу процесів господарювання, і умови людської життєдіяльності. На наше переконання, лише таке трактування природокористування забезпечуватиме адекватне відображення відносин “Природа” і “Суспільство”, їх функціональних зв'язків і впливів, більш повно відобразатиме інтенсивність обмінних процесів між цими системами, а отже, як окремий випадок – інтенсивність природокористування.

У нашому випадку – рекреаційного природокористування – маємо чи не найяскра-

віший приклад такого поєднання функціональних властивостей: розвиток рекреаційної сфери відбувається за умов обов'язкової наявності й використання природних рекреаційних ресурсів на конкретних рекреаційних територіях і з метою здійснення рекреаційної діяльності – оздоровлення людей, забезпечуючи при цьому не тільки поліпшення здоров'я певної категорії громадян (рекреантів), а й створюючи умови для розвитку курортно-оздоровчої території та її громади. Тому цілком логічним є трактування екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території саме через наведене вище визначення рекреаційного природокористування – основи екосоціосистеми рекреаційного типу – та відповідної цілісної системи забезпечення екологічної збалансованості сукупності функціональних її проявів.

Профільюючий вид господарського використання курортно-оздоровчої території – це, передусім, курортно-рекреаційна сфера. Але не тільки. Галузева структура господарства курортно-оздоровчої території умовно складається з трьох секторів: перший – галузі рекреаційної сфери (санаторно-курортне лікування, відпочинок, туризм); другий – супутні галузі та ті, що доповнюють і обслуговують (готельне господарство, ресторанне господарство, сфера послуг тощо); третій – інші галузі (промисловість, будівництво та ін.).

Чинне законодавство України (Закон України “Про курорти”) накладає певні обмеження на ведення господарської діяльності в межах курортно-оздоровчої території, виділяючи при цьому три зони санітарної охорони із чіткою регламентацією допустимих видів діяльності в межах кожної із них. На територіях курортно-оздоровчого призначення практично не допустимі екологічно шкідливі види виробництва, що спричиняють забруднення довкілля та погіршення екологічної ситуації на місцевості. Проте на практиці дотримання цих вимог дуже часто є малореальним: не завжди можливо, а інколи й не доцільно, здійснити виведення за межі курортно-оздоровчої території виробництв (наприклад, комунальне господарство, транспорт), які не беруть безпосередньої участі у курортно-оздоровчому процесі, є потенційними забруднювачами довкілля.

У цьому випадку правомірніше говорити про оптимізацію структури виробничих та інфраструктурних галузей курортно-оздоровчої території з метою вирішення двоякого (внутрішньо суперечливого) завдання – збереження високих екологічних стандартів довкілля і високих темпів соціально-економічного розвитку території. Якщо перше завдання передбачає раціональне і невиснажливе природокористування (його обме-

ження), то друге – включення додаткових природних ресурсів у господарський оборот (його інтенсифікацію). Знаходження компромісного варіанта комплексного вирішення цих взаємопов'язаних завдань – центральна проблема розвитку курортно-оздоровчої території, вирішення якої має забезпечувати і гарантувати її екологічно збалансований розвиток.

Важлива роль у цьому процесі відводиться територіальній громаді та її потенціалу розвитку, від якого багато в чому будуть залежати реальні можливості вирішення досить складних і суперечливих завдань на місцях. Потенціал розвитку територіальної громади має свої кількісні (кількість наявного населення, статево-вікова структура) і якісні (професійно-кваліфікаційна підготовка, трудовий стаж) виміри. Вони визначатимуть, які обсяги трудових ресурсів можуть бути залучені у певні сфери життєдіяльності і якого рівня складності завдання вони можуть вирішити. Визначальним чинником при цьому виступатимуть професійна підготовка і кваліфікаційний рівень, а також екологічна підготовка, здатність та бажання послуговуватися ними в повсякденній діяльності. Саме від громади значною мірою залежатиме успіх практичної реалізації завдань щодо забезпечення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території.

Зазвичай переважна більшість курортно-оздоровчих територій має досить тривалу історію розвитку саме як курортів чи курортних місцевостей, яким притаманні певні традиції, де сформувалось особливе культурологічне середовище. Саме вони визначають той неповторний емоційний клімат, що вирізняє курорт з-поміж інших. Для багатьох курортів, особливо досить розвинутих, їх спеціалізація, структура курортно-рекреаційної сфери, місткість є до певної міри традиційними та усталеними. Їх розвиток диктується не стільки вимогами подальшої розбудови (дуже часто – це обмежені можливості), скільки підвищенням їх комфортних характеристик – з одного боку, та збереженням самобутності (історико-архітектурної, етнічної, природної тощо), місцевого колориту і звичаїв – з іншого. Як правило, місцеві традиції і звичаї тісно пов'язані з шанобливим ставленням до природи і місцевості проживання, збереженням її неповторності. Глибоке знання громадою цих традицій та їх збереження, поєднане із новітніми знаннями, позитивно впливатимуть на формування політики розвитку курортно-оздоровчої території, яка відповідала б вимогам екологічної збалансованості.

Практична реалізація територіальною громадою завдань розвитку курортно-оздоровчої території багато в чому залежатиме від розвитку самоврядування, засад його

побудови та піднесення впливу, які, згідно з чинним законодавством, надані громаді та можуть нею використовуватися на практиці.

Ключовим питанням реалізації конкретних завдань розвитку курортно-оздоровчої території та самоврядних функцій громади є забезпечення наповнення місцевого бюджету, залучення додаткових коштів та оптимальне їх використання.

Політика екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території дістає концентрованого вираження в стратегії розвитку локальної курортно-оздоровчої території. Наявність таких стратегічних документів задає на довготермінову перспективу вектори розвитку курортно-оздоровчої території, формує цілі та завдання, дає змогу знаходити компромісні варіанти вирішення конфліктних і суперечливих питань.

Регулювання переходу курортно-оздоровчих територій на засади екологічно збалансованого розвитку вимагає врахування впливу наведених чинників на перебіг процесів розвитку відповідних територій з огляду на дотримання і забезпечення їх екологічної збалансованості.

IV. Висновки

Чинники регулювання екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх чинників ми зараховуємо такі: державні та світові стандарти екологічної політики; тенденції на ринках курортно-оздоровчих послуг; пріоритети державної політики соціально-економічного розвитку та розвитку курортно-рекреаційної сфери; інноваційна, інвестиційна, фінансово-кредитна, податкова, митна, валютна політики держави.

До внутрішніх чинників (саморозвитку) належать: природно-ресурсний потенціал курортно-оздоровчої території; рівень екологічної збалансованості рекреаційного природокористування; галузева структура господарства курортно-оздоровчої території; потенціал розвитку територіальної громади; традиції, культурологічне середовище; засади самоврядування; стратегія розвитку локальних курортно-оздоровчих територій.

Найпотужнішим чинником екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої

території є стан і способи освоєння її природно-ресурсного потенціалу, рівень екологічної збалансованості рекреаційного природокористування. Міра та характер включення природного ресурсного потенціалу до господарського обороту, інтенсивність вилучення природних ресурсів з природних екосистем формують відносно усталені функціональні зв'язки двох глобальних систем – "Природа" і "Суспільство" – та визначають, насамперед, рівень екологічної збалансованості розвитку екосоціосистем.

Однією з умов забезпечення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території є оптимізація її галузевої структури з метою вирішення двоякого (внутрішньо суперечливого) завдання – збереження високих екологічних стандартів довкілля і високих темпів соціально-економічного розвитку території. Якщо перше завдання передбачає раціональне і невиснажливе природокористування (його обмеження), то друге – включення додаткових природних ресурсів у господарський оборот (його інтенсифікацію). Знаходження компромісного варіанта комплексного вирішення цих взаємопов'язаних завдань – центральна проблема розвитку курортно-оздоровчої території, вирішення якої має забезпечувати і гарантувати її екологічно збалансований розвиток.

Державна політика екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території дістає концентроване вираження у стратегії розвитку локальної курортно-оздоровчої території. Наявність таких стратегічних документів задає вектори розвитку курортно-оздоровчої території на довготермінову перспективу, формує цілі та завдання, дає змогу знаходити компромісні варіанти вирішення конфліктних і суперечливих питань.

Література

1. Гулич О.І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій та його концептуальні положення / О.І. Гулич // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С. 120–126.
2. Закон України "Про курорти" від 05.10.2000 р. № 2026-3 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – С. 433.